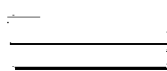

Leren musiceren

De didactiek van de instrumentale
en vocale muziekles

Tom de Vree

*met bijdragen van
Marleen Toebosch en Ben Cartens*

Inhoud

Ten geleide	7
Hoofdstuk 1	Algemeen 11
	Wat is een goede muziekles? 11
	Ontwikkelingen (Ben Cartens) 23
Hoofdstuk 2	Het muzikaal voorstellingsvermogen als 'brein' van de instrumentale en vocale techniek 29
Hoofdstuk 3	De auditieve methode in de praktijk 39
Hoofdstuk 4	Het leren van de speelbewegingen 53
	Het veranderen van de manier van spelen 62
Hoofdstuk 5	Vormgeven aan de muziekles 67
	Lessen in bloemmodel en Chinese dansen 67
	Lesplanning (Marleen Toebosch) 75
Hoofdstuk 6	Het instrumentaal groepsonderwijs 85
Hoofdstuk 7	Gedachten over het beginonderwijs 101
Hoofdstuk 8	Nadere bespreking van enkele lesonderdelen 113
	Goed omgaan met fouten 113
	Het speeldictee 122
	Tussen de lessen in 126
	Uit het hoofd spelen 130
	Improvisatie in de muziekles (Marleen Toebosch) 134
	De computer in het muziekonderwijs (Ben Cartens) 143
Hoofdstuk 9	Het studeren, theorie en praktische tips 147
	Het studeren van jonge leerlingen 169
Over de auteurs	173

Ten geleide

Aanvankelijk was dit boek bedoeld als een geactualiseerde, aan de eisen van deze tijd aangepaste, uitgave van mijn “De didactiek van de instrumentale en vocale muziekles” uit 1988. Maar, het is een heel nieuw boek geworden en lijkt nog maar in onderdelen op het oude. De oorspronkelijke tekst schreef ik in de jaren 1980-1985 en de ervaringen waarop die tekst was gebaseerd stammen uit een nog eerdere periode. Alle redenen dus om na te gaan of dat alles ook in 2007 nog wel van toepassing is.

De principes van waaruit wordt gewerkt zijn uiteraard niet veranderd. Leren zingen en spelen verloopt in 2007 nog volgens dezelfde leerprocessen als in 1907 of in welke tijd dan ook. De bestudering van die leerprocessen en hun toepassing in de les vormen dan ook nog steeds een belangrijk bestanddeel van deze uitgave. Maar intussen is de praktijk wel ingrijpend en in een snel tempo veranderd, een tempo dat tot op heden nog geen enkel teken van vertraging vertoont.

Ik geef daarvan enkele in het oog springende voorbeelden.

Het groepsonderwijs is heden ten dage meestal geen vrije keuze meer, dat was het in de begintijd ervan nog wel. Ook aan volwassenen wordt nu vaak groepsles gegeven.

Bezuinigingen hebben geleid tot kortere lestijden, tot een beperking van het aantal lesjaren en een dramatische beknotting van de nevenactiviteiten.

Maatschappelijke ontwikkelingen hebben ervoor gezorgd dat weliswaar steeds meer leerlingen de kans krijgen om muzieklessen te volgen, maar ook dat die leerlingen vaak al op jeugdige leeftijd een volle agenda en een druk programma hebben. In veel gevallen is de muziekles maar één van de vele activiteiten naast de school of het werk. Dat heeft de status ervan in het leven van de leerlingen duidelijk veranderd.

De digitale revolutie heeft ook het muziekonderwijs niet onberoerd gelaten. Er zijn talloze nieuwe technische hulpmiddelen in omloop. Sommige daarvan zijn algemeen beschikbaar en er is geen enkele reden om niet na te gaan of, en zo ja hoe, ze in het muziekonderwijs kunnen worden ingezet.

Het duidelijkste voorbeeld is echter de veel grotere nadruk die er is komen te liggen op uiteenlopende muziekstijlen. Ik noem slechts: popmuziek, musical, alle soorten van geïmproviseerde muziek, wereldmuziek. Al deze stijlen en

muzieksoorten zijn in de muziekschool van nu, maar ook in de privé-praktijk, aan de orde van de dag. Er wordt onderwijs in verwacht en ook gegeven. Een ware testcase voor het vakmanschap, de geestelijke souplesse, het aanpassingsvermogen en de vindingrijkheid van de muziekdocent.

Op al deze terreinen is mijn eigen kennis en ervaring zeer beperkt of geheel afwezig. Van meet af aan was ik dan ook van mening dat ik deze nieuwe uitgave niet alléén zou willen voorbereiden. Ik heb dus gezocht naar medeauteurs die hun gespecialiseerde kennis over diversen onderwerpen en hun ervaring in de onderwijspraktijk van nu zouden kunnen inbrengen. Ik heb die gevonden in mijn gewaardeerde collega's Marleen Toebosch en Ben Cartens.

Hoezeer de drie auteurs het ook met elkaar eens zijn over de principes en uitgangspunten van het onderwijs, soms is een verschil in persoonlijk inzicht natuurlijk onvermijdelijk. Dat kan in enkele gevallen zelfs leiden tot kleine tegenspraken. Zeer belangrijk zijn die niet en ze tasten de grote lijn ook niet aan.

Ondanks de duidelijke gerichtheid van dit boek op de dagelijkse praktijk van de muziekles bestaat aan een fundamentele behandeling van de leerprocessen in toenemende mate behoefte. De reden daarvan is dat het lesgeven op de vertrouwde manier, vaak nog volledig gebaseerd op de manier waarop de docent zelf vroeger heeft les gehad, alleen maar goede resultaten oplevert onder min of meer gelijkblijvende omstandigheden. Veranderen die omstandigheden, dan laat die traditionele manier van werken de docent in de steek. De problemen die veel docenten daardoor ondervinden kunnen zulke vormen aannemen dat de motivatie, of in uiterste gevallen, zelfs de liefde voor het vak in gevaar komen. Als dit boek aan de oplossing van die problematiek ook maar een bescheiden steentje kan bijdragen, voldoet het aan zijn doelstelling.

De tekst van mijn oude uitgave heeft zijn betekenis niet verloren. Hij gaat op een aantal aspecten veel dieper in dan hier nu mogelijk is en blijft voorlopig ook nog gewoon beschikbaar. In dit nieuwe boek is die tekst drastisch ingekort. De filosofische, muziekpsychologische en historische onderbouwing is samengevat in enkele alinea's. De nadruk is nog sterker komen te liggen op de toepassing van de didactische kennis in de praktijk.

In een aantal gevallen heb ik de samenvattingen aan het einde van een didactisch onderwerp gehandhaafd. Ze zijn door de lezers van de oude uitgave heel goed ontvangen en blijken in een behoefte uit de studiepraktijk te voorzien. Waar zo'n samenvatting niet zinvol lijkt, ontbreekt hij ook.

De literatuurlijst, die in de oudere uitgaven nog voorkomt, is vervallen. Waar nodig wordt in de tekst verwezen naar de geciteerde auteurs. Wie de origine-

le teksten of aanvullende literatuur wil raadplegen zoeken op het internet. Daar is dit alles, naast een onafzienbare hoeveelheid overige informatie te vinden. Deze informatie overtreft de klassieke literatuurlijst vele, vele malen.

“Musiceeren moet een ieder leeren”, zo luidde de tekst op een oud wandbord dat hing in het muziekschoolkamertje waar ik mijn eerste vioollessen kreeg. Of de klemtoon in die zin nu op het woordje ‘moet’, op ‘een ieder’ of op ‘leren’ moet liggen is niet helemaal duidelijk. Wel is duidelijk dat niet alleen het spelen en zingen, maar ook het lesgeven moet worden geleerd. Dat kost tijd, moeite en inspanning. Maar die inspanning is het ook ten volle waard. Het geven van muzieklessen is een vak dat wezenlijk kan bijdragen aan het levensgeluk van alle betrokkenen. Zo hoort het te zijn en zo hoort het te blijven. Dat prachtige vak is onze studie, zorg en toewijding dan ook ten volle waard.

Rotterdam, 28 november 2006
Tom de Vree

Hoofdstuk 1

Algemeen

Wat is een goede muzikles?

De docent die moet werken onder steeds veranderende omstandigheden, en dat is zoals we al zagen in het hedendaagse muziekonderwijs aan de orde van de dag, heeft een aantal werkvormen en onderwijsmethodes nodig waar hij op kan vertrouwen en die hem niet op ongelegen ogenblikken in de steek laten. Als hij in een nieuwe situatie vasthoudt aan zijn vertrouwde manier van werken voelt hij zich niet zelden met twee linkse handen staan.

Misschien wel het bekendste voorbeeld daarvan is de docent die, terwijl hij les geeft aan een groep, probeert elke leerling individueel les te geven. Dat is hij zo gewend en hij kan het zich haast niet anders voorstellen. Instructie en correctie zijn dus steeds op één leerling gericht en hij slaagt er niet in de andere leerlingen daarbij te betrekken. Met alle gevolgen van dien.

Betrouwbare, flexibele en breed inzetbare werkvormen komen voort uit de bestudering van de leerprocessen die bij het leren musiceren een rol spelen. Die processen zullen in de komende hoofdstukken grondig worden beschreven en geanalyseerd. Ook zullen ze steeds worden vertaald naar de praktijk van de muzikles en zo een groot aantal werkvormen en lesmethodes opleveren. Uit dat arsenaal kan de docent putten om een goede muzikles te geven, ook als er aan hem nieuwe eisen worden gesteld of als er van hem wordt verwacht dat hij zich beweegt op een voor hem minder vertrouwd terrein.

Het in de praktijk van de muzikles daadwerkelijk toepassen van die werkvormen (om het maar eens op een hedendaagse manier uit te drukken: het implementeren ervan) vraagt van de docent flink wat geestelijke souplesse en zelfdiscipline. De traditie en de macht van gewoonte zijn immers verraderlijk sterk, vaak zelfs allesoverheersend en dwingend.

Bovendien werken sommige van deze werkvormen, ondanks hun betrekkelijke ouderdom, nog steeds als enigszins vreemd en nieuw. Zelfs iets voor de hand liggends als een zorgvuldige lesvoorbereiding door de docent, waarvoor in dit boek op vele plaatsen een lans zal worden gebroken en waaraan ook een apart hoofdstuk wordt gewijd, is een verschijnsel waar docenten aanvankelijk onwennig tegenover staan. Speeldictee, improvisatie, "Chinese dans effect", vraag en antwoordspel, "bloemmodel- en themales" en nog enkele andere werkvormen

moeten de hun toekomstige plaats vaak nog veroveren. Hebben ze die plaats eenmaal ingenomen, dan kunnen ze niet meer gemist worden. Dit veroorzaakt soms op zichzelf al tamelijk ingrijpende veranderingen in het vertrouwd beeld van de muziekles. Daar komt nog bij dat een betere omgang met fouten en de dwingende eis van opvoeding tot zelfstandigheid zullen leiden tot verandering van allerlei ingeslepen gewoontes in het onderwijsgedrag. Hoe klein en onbetekenend zulke veranderingen op het eerste gezicht soms ook lijken, ze kunnen toch van doorslaggevend belang zijn voor de verbetering van de resultaten en van de sfeer in de les en het overgeleverde beeld van de muziekles grondig veranderen.

Maar, cruciaal bij dit alles blijft natuurlijk de vraag waaraan dit inleidende hoofdstuk zijn titel dankt namelijk : wanneer is een muziekles een *goede* muziekles? Bestaan er toetsstenen, criteria en normen waarmee we kunnen vaststellen of we met ons pedagogisch en didactisch handelen op de goede weg zijn? En, welk gewicht hebben zulke normen? Zijn ze altijd, onder alle omstandigheden van toepassing?

Een snelle en bescheiden enquête in mijn eigen omgeving onder docenten, leerlingen en anderszins bij het muziekonderwijs betrokkenen, leverde een groot aantal spontane antwoorden op deze vragen op. Daarin kwamen verrassend veel overeenstemmende uitspraken voor. Sommige werden zelfs door iedereen genoemd. Ik vat de meest voorkomende samen.

- In een *goede* muziekles is altijd sprake van liefde voor de muziek, van speelplezier en musiceervreugde. Zonder die zaken gaat het niet.
- De les moet een beweeglijke, actieve sfeer ademen. Er moet veel gedaan worden, want musiceren is bewegen.
- De motivatie moet van tijd tot tijd worden verfrist door verrassingen en stimulerende activiteiten. Sleur is dodelijk.
- De leerling moet ervaren dat hij vorderingen maakt. Het gevoel stil te staan werkt demotiverend.
- De les moet overeenstemmen met het verwachtingspatroon van de leerling.
- De les moet ook aansluiten bij het muzikaal referentiekader van de leerling. De docent mag in de keuze van zijn onderwijsmateriaal niet te hoog, maar vooral ook niet te laag mikken.
- Als het erin zit zou de leerling een "persoonlijke noot" in zijn spel moeten ontwikkelen.
- Een schoolleider vond ook nog dat de les moest passen binnen de doelstellingen van de school en van haar subsidiënten.
- Een goed voorbereide muziekles is altijd beter dan een niet voorbereide.